

Lew Tolstoý rus rewolýusiýasynyň aýnasydyr

Category: Edebi makalalar, Kitapcy, Nukdaýnazar

написано kitapcy | 23 января, 2025

Lew Tolstoý rus rewolýusiýasynyň aýnasydyr LEW TOLSTOÝ RUS REWOLÝUSIÝASYNYŇ AÝNASYDÝR

kitapcy.ru

Beýik hudožnigiň adyny onuň göz-görtele düşünmedik, onuň göz-görtele çetleşen zady bolan rewolýusiýa bilen ýanaşyk goýmagyň ilki göräýmäge geň we ýasama bolup görünmegeni mümkündir.

Hadysany dogry suratlandyrmaýandygy görünip durýan bir zady aýna diýip atlandyrmak bolmaz ahyryn? Emma biziň rewolýusiýamyz biçak çylsyrymly hadysadır; ony gös-göni amala aşyryjylar we oňa gatnaşyjylar köpciliginiň arasynda-da bolup durýan zada göz-görtele düşünmedik sosial elementler köp, olarda wakalaryň gidişi tarapyndan özleriniň öñünde goýulan hakyky taryhy wezipelerden çetleşip gelipdirler. Eger-de biziň öñümüzde hakykatdan-da beýik hudožnik durýan bolsa, onda ol öz eserlerinde rewolýusiýanyň hiç bolmanda käbir düýpli taraplaryny suratlandyrmalydy.

Tolstoýyň 80 ýyllygynyň ýubileýi mynasybetli makalalar, hatlar we habarlar bilen çakdan aşa doldurylan legal rus metbugaty onuň eserlerini rus rewolýusiýasynyň we onuň hereketlendiriji güýçleriniň häsiýeti nukdaý nazaryndan garap analizlemek bilen hemme zatdan az gyzyklanýar. Bütin bu metbugat ýürekbulançlyga baryp ýetýän ikiýzlilik bilen, iki tüýsli ikiýzlilik bilen: kazýonnyý we liberal ikiýzlilik bilen çakdan aşa doldurylypdyr. Birinji tüýslüsi düýn L.Tolstoýy pislemeklik, bu gün bolsa onda watançylyk gözläp tapmaklyk we Ýewropanyň öñünde edepli bolmaklyga dyryşmaklyk tabşyrylan satlyk ýazyjy sumaklaryny gödek ikiýzliligidir. Bu kysymly ýazyjy sumaklara özleriniň ýazan zatlary üçin pul tölenendiginiň özi hemmelere mälimdir we olar hiç kimi aldap bilmezler. Liberal ikiýzlilik has beter hilegärliliklidir we şoňa görä has beter zyýanlydyr we howpludyr. "Реч"-däki kadet balalaýkinlere gulak assaň, olaryň Tolstoýa duýgudaşlygy iň doly we iň gyzgyn duýgudaşlyk ýaly bolup görünýär. İş ýüzinde bolsa, "beýik hudaý gözleýji" hakyndaky matlaply deklamasiýa we pajarly ediliп aýdylýan takallar duruşyna galpdyr, çünki rus liberaly Tolstoýyň hudaýyna-da ynanmaýar, dowam edýän gurulyşy Tolstoýyň tankytlamagyna-da duýgudaşlyk bildirmeyär. Ol öz syýasy kapitaljygyny köpeltmek üçin, umumymilli oppozisiýanyň serdarynyň rolunu oýnan bolmak üçin populýar ada ýapyşýar, ol: "tolstoýcyligyn" göze dürtülip duran garşylyklarynyň ýuze çykmagyna näme sebäp bolýar, olar biziň rewolýusiýamyzyň nähili ýetmezçiliklerini we gowşakdyklaryny bildirýärler? – diýen sowala göni hem-de aýdyň jogap berilmegi baradaky islegi takallarynyň abyr-zabry we wagry bilen ýatyrmaklyga çalyşýar.

Tolstoýyň eserlerindäki, garaýyşlaryndaky, taglymatlaryndaky, tutýan ugrundaky garşylyklary hakykatdan hem göze dürtülip

duran garşılyklardyr. Onuň özi, bir tarapdan, diňe rus durmuşynyň deňeşdirip bolmajak suratlaryny däl, eýsem dünýä edebiýatynyň hem birinji derejeli eserlerini beren genial hudožnikdir. Beýleki tarapdan, Hristos diwanasy bolup ýören pomeşikdir. Bir tarapdan, jemgyýetçilik galatçylygyna we galplygyna garşı ajaýyp güýçli, gös-göni we sap ýürekli protest, – beýleki tarapdan, "tolstoýcy", ýagny jemagat öñünde döşüne urup: "men ýaramaz, men pis, emma men ahlak taýdan özumi kämilleşdirmek bilen meşgullanýaryn; men indi et iýmeýärin we indi tüwi kotletjikleri bilen iýmitlenýärin" diýip aýdýan, rus intelligenti diýen at berilýän leji çykan, kakynly nakys adamdyr. Bir tarapdan, kapitalistik eksplutasiýany rehimsiz tankytlamagy, hökümetiň zorluklaryny, suduň we döwleti dolandyryşyň gülkünçliklerini paş etmegi, baýlygyň ösüsi we siwilizasiýanyň göreşip gazanan zatlary bilen işçiler köpcüliginiň gedaýlygynyň, nadanlygynyň we görgüleriniň ösüsi arasyndaky garşılyklaryň bütin çuňlugynyň üstünü açmagy; beýleki tarapdan, – zorluk ýoly bilen "ýamanlyga garşılyk görkezmeklik" doğrusyndaky diwanalyk ündewi. Bir tarapdan, in dury akyllı realizm, hemme we her hili perdeleru sypyrmagy; – beýleki bir tarapdan, dünýäde nätyüsli iň gabgat zatlar bar bolsa, şolardan birini, ýagny: dini ündemegi, kazýonnyý wezipe boýunça bolab poplaryň ýerine ahlak ygtykaty boýunça bolan poplary goýmaklyga dyryşmagy, ýagny iň hilegärçilikli we şonuň üçin aýratyn we ýigrenji popçylygy ýaýratmagy. Dogrudan-da:

Hem garyp sen, hem-de baý sen,

Hem güýçli sen, hem güýcsüz sen

– Watanyň Rus!

Munuň ýaly garşılyklarynyň bar mahalynda Tolstoýyň işçiler hereketine-de we sosializm ugrundaky göreşde onuň roluna-da, rus rewolýusiýasyna-da düýbünden düşünip bilmejekdigi öz-özünden görnüp durýar. Emma Tolstoýyň garaýyşlaryndaky we taglymatlaryndaky garşılyklar töötänleýin zat bolman, XIX asyryň soňky üçden birinde rua durmuşynyň sezewar edilen garşılykly şertleriniň aňladylmasydyr. Krepostnoýcylyk hukugyndan diňe düýnүň özünde azat bolan patriarchal oba kapitalyň we fiskiň hut dalamagyna we talamagyna duçar edilipdi. Daýhanlar hojalygynyň we daýhanlar durmuşynyň köne

söýgetleri, hakykatdan-da asyrlar boýy saklanyp gelen söýgetler, biçak çaltlyk bilen ýumrulmaga başlandy. Şeýle bolansoň Tolstoýyň garaýışlaryndaky garşylyklara-da häzirki zaman işçiler hereketiniň we häzirki zaman sosializminiň nukday nazaryndan garap baha bermän (elbetde, munuň ýaly baha bermek zerurdyr, emma ol ýeterlik däldir), abanyp gelýän kapitalizme, köpcüligiň tozdurylmagyna we ýersiz galdyrylmagyna garşy patriarchal rus obasy tarapyndan döredilmeli olan protest nukday nazaryndan garap baha bermek gerek. Tolstoý adamzadyň halas bolmagy üçin täze ýollary açan pygamber hökmünde görmek gülkünçdür, – şonuň üçin hem onuň taglymatynyň edil iň gowşak tarapyny dogmata öwürmekligi islän daşary ýurt we rus "tolstoýçular" düýbünden ujypsyzdyrlar. Tolstoý Russiýada buržuaz rewolýusiýanyň başlanan wagtlarynda millionlarça rus daýhanlarynda döräm ideýalaryň we pikir-hýallaryň anladyjysy hökmünde alynan garaýışlarynyň jemi daýhanlaryň buržuaz rewolýusiýasy hökmünde biziň rewolýusiýamzyň edil aýratynlyklaryny aňladýar. Şu nukday nazardan garanyňda, Tolstoýyň garaýışlaryndaky garşylyklar, – biziň rewolýusiýamyzda daýhanlaryň taryhy işiniň duş gelen garşylykly şertleriniň hakyky aýnasydyr. Bir tarapdan, krepostnoýçylyk ezişinuň asyrlary we reformadan soňky güýcli tozduryşyň on ýyllary ummasyz ýigrenç, gahar-gazap we ýangynly gaýduwsyzlyk döretdi. Kazýonnyý buthanany-da, pomeşikleri-de pomeşikler hökümetini-de düýbüne çenli süpürip taşlamaklyga, ýer eýeçiliginiň bütin köne formalaryny we tertiplerini ýok etmeklige, ýeri arassalamaklyga, poliseý-synpy döwletiň ýerine azat we deň hukukly ownuk daýhanlaryň umumy ýasaýsyny döretmeklige dyryşmaklyk, – bu dyryşmaklyk biziň rewolýusiýamyzda daýhanlaryň her bir taryhy ädiminden mese-mälîm görünip durýar. Tolstoýyň ýazan zatlarynyň ideýa mazmunynyň bolsa daýhanlaryň şu dyryşmasyna laýyk geliş, käwagtalar onuň garaýışlarynyň "sistemasyna" baha berişleri ýaly, howaýy "hristian anarhizmine" laýyk gelişinden şübhesisz has artykdyr.

Beýleki tarapdan, daýhanlar umumy ýasaýşyň täze formalary ugrunda dyryşyp, bu umumy ýasaýşyň nähili bolmalydygan, nähili

göreş bilen özleri üçin azatlyk gazanmak gerekdigine, şu göreşde özleriniň nähili ýolbaşçylarynyň bolmagynyň mümkindigine, daýhanlar rewolýusiýasynyň bähbitlerine buržuaziýanyň we buržuaz intelligensiýanyň nähili garaýandygyna, pomeşikçilik ýer eýeçiligini ýok etmek üçin patyşa hökümetini zor bilen ýykmagyň näme sebäpden zerurdygyna örän düşünjesiz, patriarchal suratda, diwanalyk bilen garaýardylar. Daýhanlaryň bütin geçen durmuşy olara barinleri we çinownikleri ýigrenmekligi öwretti, emma hemme şu sowallara jogaby nireden gözlemelidigini öwretmedi we öwredip-de biljek däldi. Biziň rewolýusiýamyza daýhanlaryň az bölegi şu maksat üçin, hiç bolmanda azdan-köpden guralyp, hakykatdan-da göreşýärdi we düýbünden az bölegi öz duşmanlaryny gyrmak, patyşa hyzmatkärlerini we pomeşikleriň goragcylaryny ýok etmek üçin ele ýarag alyp aýaga galýardy. Daýhanlaryň köp bölegi aglaýardy we dileg edýärdi, nesihatçylyk takalyny okaýardy we arzuw edýärdi, haýışnamalar ýazýardy we "towakgaçylary" iberýärdi, – edil Lew Nikolaýewiç Tolstoýyň ruhunda! Ine, hemiše şu zeýilli halatlarda boluşy ýaly, syýasatdan tolstoýcylykly saklanma, syýasaty tolstoýcylykly terk etme, syýasata gyzyklanmagyň we düşünmegiň ýoklugy düşünjeli we rewolýusion proletariatyň yzyndan azlygyň gitmegine, köplügiň bolsa, kadetler diýen ady dakynmak bilen trudowikleriň ýygnagydand Stolypiniň gelim-gidim jaýyna ylgaşan, tä soldat ädigi bilen depilip kowulýançalar ýalbaran, söwdalaşan, barlyşdyran, barlyşdyrmagy wada eden prinsipsiz, ýalynjaň buržuaz intelligentleriň oljasy bolmagyna getirýärdi. Tolstoýyň ideýalary biziň daýhanlar gozgalañymyzyň gowşaklygyny, ýetmezçiliklerini görkeziji aýnadır, patriarchal obanyň durumsyzlygyny we "hojalykçy mužijegin" köneden galan gorkaklygynyň görkezilmegidir.

1905-1906-njy ýyllaryň soldatlar gozgalaňlaryny alyp görün. Biziň rewolýusiýamyzyň bu göreşijileriniň sosial sostawy daýhanlar bilen proletariatyň arasyndaky aralyk sostawdyr. Proletariat azlyk; şonuň üçin-de goşundaky hereket edil el ümi bilen diýen ýaly sosial-demokratik bolan proletariatyň görkezeni ýaly bütinrussiýa jebisleşigini, şonuň ýaly

partiýalylyk düşünjeliliginı hatda takmynlaýyn hem görkezmeýär. Beýleki tarapdan, soldatlar gozgalaňlarynyň şowsuz bolanlygynyň sebäbi hamala ofiserler arasyndan ýolbaşçylaryň bolmanlygydyr diýen pikirden beter ýalňyš zat ýokdur. Munuň tersine, Halk erkinligi zamanyndan bări rewolýusiýanyň ägirt progrese eýe bolandygyny görkezen zat hut "nadan soldatyň" naçalniklere garşy ýaraga ýapyşanlygydyr, onuň özbaşdaklygy liberal pomeşikleri we liberal ofiserleri şeýle ýaman gorkuzdy. Daýhanlaryň işine soldat duýgudaşlyk etmek bilen joşýardy; ýer hakynda diňe bir agzalan mahalynda onuň gözleri ot ýaly ýanýardy. Goşun içinde häkimiýet soldatlar köpcüliginiň eline telim gezek geçipdi, – emma bu häkimiýetiň üzül-kesil peýdalanylan mahaly bolmady diýen ýalydyr; soldatlar ikirjiňlenýärdiler, haýsy hem bolsa bir ýigrenji naçalnigi öldürip, olar bir-i ki günden, käwagt bir näce sagatdan soňra, galanlaryny tussaglykdan boşadýardylar, häkimiýet bilen gepleşiklere girişyärdiler we soňra özlerini atuwa berýärdiler, jygar çybygyň astyna süynýärdiler, täzeden boýunlaryna boýunturuk saldyrýardylar – edil Lew Nikolaýewiç Tolstoýyň ruhunda!

Tolstoý joşan ýigrenişi, oňatlyga tarap dyzamagyň bişişen dyryşmasyny, geçmişden dynmak islegini, – hem-de arzuw edijiliğin kämilsizligini, syýasy taýdan terbiýesizligi, rewolýusion durumsyzlygy suratlandyryp görkezdi. Köpçüligin rewolýusion göreşiniň emele gelmeginiň zerur bolanlygyny-da, şol köpçüligin göreşe taýýar bolmanlygyny-da, ýamanlyga garşylyk görkezmeli däl diýip, Tolstoýyň beren öwüdi ýaly, birinji rewolýusion kampaniýanyň ýeñilmeginiň iňňän düýpli sebäbini-de taryhy ykdysady şertler düşündirýär.

Ýeñilen goşunlar oňat öwrenýärler diýip aýdýarlar. Rewolýusion synplaryň goşunlar bilen deňesdirilmegi, elbetde, diňe örän çäklendirilen manyda doğrudyr. Pomeşik krepostnikleri we olaryň hökümétini ýigrenmek zeraýly birlikde jebisleşen millionlarça daýhanlary rewolýusion-demokratik göreşe iteklän şertleri kapitalizmiň ösüsü her sagatsaýyn üýtgeşdirýär we ýitileşdirýär. Alyş-çalyşyň ösmegi, bazaryň agalyk sürmeginiň we puluň häkimiýetiniň ösmegi daýhanlaryň özleriniň-de

arasyndan patriarchal gadymky düzgüni we patriarchal tolstoýçylyk ideologiýasyny barha beter gysyp çykarýar. Emma rewolýusiýanyň ilki ýyllarynyň we köpcülikleýin rewolýusion göreşdäki ilki ýeñilişleriň bir zady gazanandygy şübhесizdir: munuň özi köpcüligiň ozalky gowşaklygyna we mejalsyzlygyna urulan ölüm zarbydyr. Arany açyjy çyzyklar has aýyl-saýyl boldular. Synplar we partiýalar biri-birlerinden aralaryny açdylar. Stolypin sapaklarynyň ýekedabany astynda, rewolýusion sosial-demokratlaryň gyşarnyksyz, durnukly agitasiýa ýöretmeginde, diňe bir sosialistik proletariat däl, eýsem daýhanlaryň demokratik köpcüligi-de öz arasyndan barha artyk bişişen göreşijileri, biziň taryhy tolstoýçylyk günämiziň ugruna gider ätiýajy has aw bolan göreşijileri gutulgysyz suratda öñe çykarar!

- "Пролератарий" N-35,
11(24).09.1908-nji ýyl.

W.I.Lenin "Eserler", 15-nji tom, 179-186-njy sahypalar.

[Surat: I.Repin «Tolstoý», 1901 Edebi makalalar](#)